
Nnukwu Nsogbu Chere Asụsụ Igbo Akamgba

Sunny Ifeanyi Odinye

Abstract

Language is a means of communication used by human beings to express their feeling, thought and desire. Every nation or ethnic group has a language. Igbo people has Igbo language which is spoken in many states in southern Nigeria. There are many problems facing Igbo language such as lack of interest, bad attitude, lack of books, lack of teachers, English language dominance, lack of encouragement from parents, etc. The purpose of this research is to identify the major problems facing Igbo language. The research finds three major problems such as lack of unity, lack of interest and negligence, parental failure in teaching Igbo language to their children. Lastly suggestions are made to remedy the ugly situations.

Ụmị Edemede

Asụsụ bụ ụzọ mmekọrịta nke mmadụ ji egosiputa mmetụta, echiche na mmasi. Obodo maọbụ agburu o bula nwere asụsụ nke ha. Ndi Igbo bu ndi nwe asụsụ Igbo nke otutu obodo na mpaghara owuwa anyanwu Najirja na-asu. E nwere otutu nsogbu chere asụsụ Igbo akamgba nke gunyere enweghi mmasi, ajo agwa, enweghi otutu akwukwo, enweghi ndi nkuzi, nnogbu nke asusu bekee, enweghi ezi kwado n'aka ndi nne na nna, wdgz. Ebumnobi nchocha a bu ichoputagasi nnukwu nsogbu chere asusu Igbo akamgba. Nchocha a choputara nsogbu ato gbara okpurukpu nke

gunyere enweghi otu obi, enweghi mmasi na nledaanya, na ndi nne na nna enyeghi umu ha ezi nkwado. N'ikpeazu, a tuptara alo ndi ga-eme ka e nwe mgbanwe n'ajo onodu a.

MKPOLITE

Dika onye guru egwu kwuru na Najirija maa mma na o mara mu na gi, otu a ka o di n'asusu Igbo. Asusu Igbo maa mma na o mara mu na gi. O joo njo na o joro mu na gi. O di nwute na ndi Igbo achoghi ime asusu Igbo ka o maa mma. Okafu na Ewelukwa (2008:iii) kwuru na "o bu ihe igba anya mmiri na onodu asusu, agumagu na omenala Igbo na-anyuzi dika oku n'etiti umuaka na-eto eto". Ihe Okafu na Udoka kwuru bu eziokwu n'ihia na umuaka na-eto eto n'oge ugbu a enweghi mmasi n'ebe asusu Igbo di. O bu enweghi mmasi n'asusu ha bu nnukwu nsogbu chere ndi Igbo aka mgba. Ilechukwu na Ezenagu (2016) siri na nchoputa e mere gosiri na onodu asusu Igbo no na ya ugbua buzi ihe nwute na anyammiri n'ihia agwa ndi nwe asusu a na-akpaso ya. Nnukwu ihe kpatara nsogbu a asusu Igbo nwere bu enweghi mmasi na nledaanya nye asusu Igbo. Enweghi mmasi n'imu Igbo mere na e nwere ukodi nkuzi Igbo nke na ndi nwere mmasi imu Igbo ahughizi onye ga-akuziri ha. Nledaanya ndi Igbo ledara asusu Igbo bu kwa nnukwu nsogbu chere asusu Igbo aka mgba. Ihe ndi a, enweghi mmasi na nledaanya n'ebe ndi Igbo no nye asusu Igbo, bu agwa ojoo ndi Igbo na-akpaso asusu ha.

Onodu asusu Igbo n'oge ugbu a na-eti otutu mmadu akwa. O bu ihe jogburu onwe ya na njo na otutu umu afo Igbo anaghi enwe mmasi isu maobu ide asusu Igbo. Emenanjo (1991) kwuru na onodu asusu Igbo no na ya ugbu a aburula ihe choru ikpu afo n'ala kpam kpam. Emenanjo na-akowa na ndi Igbo na-ewe asusu Igbo dika asusu ndi amaghi akwukwo. Ihe okammuta Emenanjo kwuru bu eziokwu n'ihia na otutu umu afo Igbo ndi guru akwukwo tumadu

n'ala bekee na-ahuta asusu Igbo dika asusu ndi na-agaghi akwukwo. O bu onodu di otu a mere ka umuakwukwo n'oge ugbo a ghara iji asusu Igbo wee kporo ihe. Ufodu ndi a gara akwukwo n'eleda asusu Igbo anya. Ha ejighi ya kporo ihe. Ejiofor (1984:31) kwuru na ufodu ndi Igbo mbu gara mba ofesi igu akwukwo lotara mewe ka a ga-asu na ha enweghizi ike isu Igbo nke oma ma were bekee na akwukwo ha mutara na-emere ndi Igbo ibe ha nganga.

Nsogbu asusu Igbo nwere kari ri akari. Ufodu ndi Igbo achoghi ka ndi mmadu mara na ha bu ndi Igbo. N'ih i nke a, ha anaghi ach o isu asusu Igbo ka mmadu ghara imata ebe ha si puta. Asusu bu njirimara ebe onye siri puta. Onodu di otu a jogburu onwe ya. Ozo, ufodu ndi Igbo siri na asusu Igbo na-ahia ha ah u isu, igu na ide. Ndi di otu a na-eme ihere isu, igu na ide asusu Igbo. Ha na ahuta asusu Igbo dika ihe ndi mgbe ochie maobu ihe ndi na-amaghi ihe. O bu onodu di otu a na-ebute enweghi mmasi na nledaanya nye asusu Igbo. Ka otutu ndi Igbo na-eleda asusu Igbo anya, ha na enwe mmasi imu na isu asusu bekee. Dika Ilechukwu na Ezenagu (2016) kwara na ufodu ndi Igbo hutara asusu bekee dika nke na-ewetara onye na-asu ya ugwu na nsopuru. Ozo bu na ndi Igbo chere na mmadu imuta asusu Bekee ga-enyere ya aka inweta oru n'ogogo di elu. N'ih i nke a, onye ukwu na onye nta na-esi onwu ka o muta bekee ka o ghara ibu onyenzuzu n'anya umunna ya, sizie uz o di etu a na-aju asusu Igbo.

ASUSU

Okafo na Ewelukwa (2008:1) kwara asusu dika uz o ndi ochie choputara mmadu na ibe ya si wee na-ekwurita okwu, na-agwarita ibe ha ihe a chor o ka ha mata. Asusu bu mmekorita ndi mmadu na ibe ha. Asusu bu uda mmadu na-eme. Uda mmadu na-emeputa bu uda a haziri ahazi, nke nwere otutu ihe di iche, dikwa omimi. Anozie (1999:11) hutara asusu di ka udaolu mmadu a haziri ahazi.

N'okwu nke ya, Afigbo (1981) siri na asusu bu udaolu mmadu ahaziri ahazi n'udi di mma nke abughi ebumputaowa, mmadu n'onwe ya mebere. E ji asusu akowaputa echiche site n'okwu onu. Crystal (1971:175) kwuru na asusu bu uda olu mmadu a haziri ahazi n'udi dibu adi bu nke na-abughi ebumputaowa.

Abraham (1976) n'aka nke ya di ka o siri kowaa kwuru na asusu bu ihe obula si mmadu n'onu puta nke ohanaze kwekorita ha ga-eji na-enwe mmekorita n'onwe ha. Nke a putara na asusu bu uzọ mmadu si akowaputa ihe di ya n'uche. Hormby (1985:35) kwadoro nke a site n'ikwu na asusu di ka onodu e ji ekwuputa okwu, nke o bu mkpuruokwu di iche iche mebere ya. Ebe okwu n'onwe ya bu ihe e ji eziputa echiche mmadu, agburu, mba di iche iche, obodo maka mmekorita mmadu na ibe ya. Asusu bu ozuru mba onu . Di ka o si kwuo, agburu di n'obodo obula, nwere asusu e ji mara ya. Asusu bukwa uzọ puru iche agburu si enwe mmekorita di iche iche.

Ilechukwu na Ezenagu (2016) hutara asusu di ka uzọ mmadu na ibe ya si enwe mmekorita. O bu udi mkpuruokwu nwere nghota ndi e nwere ike isu asu, dee ede maobu guo iji mata ebumnobi mmadu. Ha siri na o buru na e lerue anya nke oma, a ga-ahuta otutu oru asusu na-aru nke mere na o nweghi mmadu obula kwesiri iji ya gwu egwu. Iji mma atu, o bu asusu ka e ji akuzi nkuzi. Asusu ka e ji ama okwa. Asusu ka e ji azu ahia. Asusu ka e ji ekwu okwu Chukwu. Asusu ka e ji azulite umaka wee diri gawa. Okafu na Udoka (2008:2) kowara na asusu bu otu n'ime onyinye Chukwu nyere mmadu na-aba otutu uru dika ndi a:

1. Asusu na-akowa ebe mmadu si puta.
2. Asusu na-eweta mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya.
3. E ji asusu ede akwukwo di iche iche.
4. E ji asusu akuziri umakwukwo ihe n'uloakwukwo.

5. E ji asụsụ ezipụta omenala na ọdịnaala obodo.
6. Asụsụ na-eweta ịdị n'otu obodo.
7. Asụsụ na-enye mmadụ ọrụ.
8. Asụsụ na-eweta ọganiihu mmadụ.
9. Asụsụ nwere ike ịzọpụta mmadụ na mba ọzọ.
10. Asụsụ ka eji ezirita ozi.
11. Ọ bụ asụsụ ka mmadụ ji ekpere chi ya.
12. Ọ bụ asụsụ ka nne na nna ji akuziri nwa ha ihe.
13. Asụsụ na-enye aka na ndorondoro ọchịchị.
14. Ọ bụ asụsụ ka eji agu egwu.
15. Asụsụ bara uru maka azumahia.

Ilechukwu na Ezenagu (2016) kọwara na ọ dị mkpa ka a mata na agburu ọbụla nwere asụsụ ha ji ezikọrịta ozi. Ọ bụ asụsụ ndị a bụ njirimara agburu ndị a. Ọ bụ ya ka e ji asi na agburu ọbụla enweghi asụsụ maobu ndi hapuru asusu ha ka o nwuo bu ndi furu efu. N'agbanyeghi uru ndi a niile, o buzi ihe nwute na ihe ndi ntorobia na otutu ndi Igbo ndi ozọ na-ekwu ha ji agbara Igbo oso bu na o zughị ezu na mkpuruokwu, ma ha chefuru na o nweghi asusu zuru oke n'ụwa dum maka na o buru na e wepu mkpuruokwu ndi e wekotara tinye n'asusu bekee site na French, Latin, Giriki wdgz, i mara na asusu Bekee gba otọ.

Ofomata (2007:36) kọwara asusu dika ihe na-eweta mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya, obodo na obodo, mba na mba. Mmadu o bula Chukwu kere nwere asusu o na-asu, o bu asusu ahụ o na-asu ka a maara dika asusu ya. Anuohia enweghi asusu nke ha ji asu asusu mana ha na-eme uzu, o bu uzu ahụ ha na-eme ka ha ji aghota onwe ha. Ihe nke a putara bu na asusu bu okwu nwere nghota nke si mmadu n'onu puta nke e nwere ike isu asu, dee edee, o bukwa okwu mmadu n'ibe ya ji enwe mmekorita n'etiti onwe ha,

ma burukwa ihe o bu naani mmadu nwere. Umụ anumanu enweghi asusu, ihe ha nwere bu unara, agaghi akpo nke ahụ asusu na-agbanyeghi na o nwere uda o na-eziputa.

Asusu bu nke mmadu. Nke a putara na o bu naani mmadu na-asu ya n'udi doru anya. Anagbogu et al (2001) kwadoro nke a site n'isi na a na-emeputa asusu site n'ogan okwu di iche iche di n'ahu mmadu. Umuanumanu ndi ozo di iche iche na-eme mkpotu di ka nkita nke na-agbo "woo woo". Mana ihe a abughi isu asusu maka na onweghi nghota dina ya ma ahazighi ya ahazi n'usoro di mma. A na-amu asusu amu n'ih na o bugh i ebumputaawa. Anagbogu et al (2001:11) siri na "tupu mmadu o bu enwee ike isu asusu, onye di etu ahụ ga-amuriri asusu ahụ. Ozokwa, asusu na abawanye. Oge nke a ji aputa ihe bu mgbe asusu siri n'otu obodo banye obodo ozo. N'ih na asusu na-ebite okwu site n'asusu ndi ozo. Asusu na-agbanwekwa bido n'otu oge rue na nke ozo. Ihe ozo e ji mara asusu bu na asusu na-eto eto dika ihe di ndu. Oge ahụ otutu ihe na-abatakwa n'asusu nke na-enyere ya aka itowanye. Asusu na-agbanwe agbanwe.

Okafo na Ewelukwa (2008:2) kwara na o bu asusu ka mmadu jiri di iche n'ebe anumanu di. Ha nyere otutu njirimara asusu dika ndi a:

1. Asusu obula nwere obodo na mpaghara na-asu ya
2. Asusu obula zuru oke ma nwee nghota.
3. A na-amu asusu amu. o bugh i ebumputaawa.
4. Asusu niile na-anabata asusu ndi ozo n'ime ya.
5. Asusu nwere iwu na-achi ya na usoro e si asu ya.
6. Asusu obula na-eto eto.
7. Asuru nwere olu di iche iche e ji asu ha (olumba).
8. Asusu nwere usoro mmebe okwu.

9. Asụsụ ọbụla nwere usoro ha si ada ụda.
10. Asụsụ nwere ụda mkpị maọbụ nchịkọta.

Na asụsụ na-anwụ anwụ aputaghị na ọ na-anwụ ụdị ọnwụ mmadụ maọbụ anumanụ ndị ọzọ nwere ike inwụ kama na ọ putara na ọ buru na ndị nwe asụsụ agbahapụ asụsụ ha n'ih ihere ọ na-eme ha isụ ya dị ka ọ na-eme ndị Igbo ihere isụ asụsụ ha taa, i mara na oge na-abia mgbe ndị mmadụ agaghị na-ekwuzi maka asụsụ ahụ. Ọ bụ ọnodu dị etu a ka ọ ga-abụ asụsụ nọrọ na ya a si na ọ nwụọla.

ASỤSỤ IGBO

Afigbo (1981) siri na ndị Igbo bụ ndị Chukwu kere ha na-aza ndị Igbo. Ihe e jiri mara ha bụ na Chukwu kesiri ha si na asụsụ nne ha bụ Igbo. Ha bi na mpaghara ọwụwa anyanwụ mba Naijiria. Ha bi na steeti ndị di ka: Anambara, Enugwu, Imo, Abia, Ebonyi, na Delta. N'okwu nke ha, Okafo na Ewelukwa (2008) kwuru na ndị Igbo bụ ndị isi ojii na-asụ asụsụ Igbo, ndị ala ebe obibi ha di na mpaghara ọwụwa anyanwụ Naijiria. A bia n'obodo Naijiria, a na-ahụ ndị Igbo n'Enugwu Steeti, Ebonyi Steeti, Imo Steeti, Abia Steeti, Anambara Steeti. A na-ahukwa ha n'Akwa Ibom Steeti.

Aniche (2011:5) kwuru na ndị Igbo bi na Steeti ise nke ọwụwa anyanwụ ndi a: Abia, Anambara, Ebonyi, na Imo. A na-enwetakwa ndi Igbo na mpaghara Steeti nke 'Edo, Benue, Akwa-Ibom na Cross Rivers.' Ilechukwu na Ezenagu (2016) kowara na ndi Igbo bi na mpaghara ọwụwa anyanwụ nke Naijiria nke di n'odida anyanwụ Afrika. Ọ bụ n'ọwụwa anyanwụ Naijiria ka e nwere ike ihu steeti ndi a akporo aha n'ebe a.

Anyi matara n'asusu bu ozuru mba onu. Mmadu dum bi n'owa na-asu asusu di iche iche. Ọ na-agbanwe site na mba fere mba, na site n'obodo fere obodo. Asusu di oke mkpa na ndu mmadu. E wepu asusu, a gaghị amakwa onye bu onye. Ọ bụ asusu

mba ka e jiri mara ya n'ihị ya ọ dị mkpa ka mba ọbụla chekwaba asụsụ ya (Ọkafọ na Ewelukwa, 2008). Ọ bụ ya ka Akidi (2015) kọwara na mba niile nọ n'ụwa nwere asụsụ. N'ihị na Chineke anaghị ekecha mmadụ gbaba ya aka. Asụsụ bụ onyinye Chukwu. Onye ọ bụla nujuru mmiri ara afọ ekwesighi jiri onyinye Chukwu nyere ya gwue egwu. N'ihị na onyinye Chukwu a dị ọkpụ, o kwesiri ichekwa ya n'uzo puru iche ma were ya na-eme ngala.

Nkọwa a niile na-ekwu na Chukwu nyere mba niile asụsụ mana ọ bụ mmadụ nwe asụsụ ka ọ diri ichekwaba na ikwado asụsụ ha. Ọ bụ Chukwu nyere ndi Igbo asụsụ Igbo. Egonu (2016) kọwara asụsụ Igbo dika nke so n'otu asụsụ kachasi pụta ihe n'ala anyi Naijiria. A gunyere ya n'asụsụ nke abuo n'ala anyi. Ndi na-asu asụsụ a gunyere mpaghara Igbo niile di na akuku owuwa anyanwu na Naijiria (Ọkafọ na Ewelukwa, 2008). N'aka nke ya, Akidi (2012:217) kwuru na asụsụ Igbo bụ asụsụ ndi Igbo nwe. Ya ka ha ji eme omenala, azu ahia, aru oru, emekorita ma na-eme ihe ndi ozọ di iche iche. Ọ siri na asụsụ Igbo puru iche n'ihị e nweghi asụsụ ozọ di n'ụwa ya na asụsụ Igbo nwere otu ndi njirimara kpomkwem. Egonu (2016:3) hutara asụsụ Igbo dika njirimara ndi Igbo. Ọ siri na ọ bụ asụsụ nwere ụdaolu. Asusu Igbo bụ otu n'ime asụsụ ndi e nwere na Naijiria etochaghi eto n'ihị e nweghi mmasi nke ndi nwe ya. Asụsụ Igbo bụ asụsụ obodo ndi Igbo burukwa otu n'ime asụsụ atọ ndi di elu nke obodo Naijiria. O si n'ezinaulo 'KWA' nke asụsụ Afrika pụta.

Asụsụ Igbo di oke mkpa n'ala anyi n'ihị na e ji ya eziputa omenala na odinala ndi Igbo. Ọ na-ewetakwa oganiihu obodo ma mekwaa ka obodo kwuru chim. Asụsụ Igbo zuru Igbo niile onu, kama a biazia n'ala Igbo, e nwere olu asụsụ Igbo di iche iche dika olumba, ma ha bucha asụsụ Igbo n'ihị na Igbo turu ilu si na Igbo na-asu n'olu n'olu ma a kwaa ukwara ọ buru otu (Ọkafọ na Ewelukwa, 2008). Na nkwado, Egonu (2016) kwuru na asụsụ Igbo

nwere otutu olundi (olumba) bucha asusu Igbo n'olu di iche iche. Egonu (2016) hutara asusu Igbo dika nke juputara n'olundi di iche iche. O siriri na obodo di iche iche n'ala Igbo nwere olu nke ha. E nwere olu Ehugbo, Nsuka, Owere, Ndoki, Ika Igbo, Eche, Onicha, Item, Asaa na Awara, dgz. O bu olundi ka ndi nwe ya na-asukari n'ime ime obodo di iche iche. Akidi (2015) kwara na-abia n'asusu Igbo, olundi ka e si amata ebe mmadu si kpomkwem ma o buru na mmadu were olundi kwuo okwu, maka na mba o bu nwere ihe ha jiri biri. Demson (2003:92) kwara olundi dika olu ndi ahụ Igbo na-asu na mpaghara ha di iche iche.

N'agbanyeghi olundi di iche iche di n'asusu Igbo, e nwere olu nke jikotara Igbo niile onu. O bu ya ka a na-akpo Igbo Izugbe. Akidi (2015:102) kwuru na asusu niile di n'awa nwere olundi bia nwekwaa olu izugbe maobu asusu izugbe. Olundi ka a na-asu n'ime obodo ebe asusu izugbe bu asusu ndi ochichi, ndi mepere anya na ndi gulitere akwukwo. Anyi ga-amata na o bu n'olundi ka e si enweta asusu izugbe. Ya bu ma asusu izugbe di mkpa n'asusu obula, o buru na nke a adighi nke ozọ agaghi adi. Na n'aka nke ya, Egonu (2016:3) kwara na e nwere Igbo Izugbe nke onye obula na-asu na-aghotakwa nke oma. Igbo Izugbe ka e ji akuziri umuakwukwo ihe, agbasa ozi n'ikuku, ede edemede n'Igbo, ede akwukwo ogugu n'Igbo dgz.

UFODU NSOGBU ASUSU IGBO NWERE

Ilechukwu na Ezenagu (2016) kwuru na asusu Igbo bidoro dawa mba oge ndi Igbo bidoro ledaba asusu na omenala ha anya. Ihe nke a putara bu na ngalaba obibi ndu ndi Igbo di iche iche di ka ichu mmiri, izu ahia na ire ahia bu asusu Bekee ka e jizi eme ihe ndi a taa n'ebe ufodu n'ala Igbo. Ha kwuru na o bu oge ndi Igbo malitere guwa akwukwo ka ebelebe ji malite gbuwe n'ebe o gbasara asusu Igbo. Egonu (2016) kwara ndi Igbo dika ndi na-

adighi asu asusu ha nke oma. Ufodu ndi Igbo na-asuko asusu Igbo na asusu Bekee. Egonu (2016:3) kwuru na “Bekee erielala ha amusu baa ha n’umi. Ma agadi nwaanyi, onye obula na-asunye Bekee n’okwu ya”. O nyere omumaatu ndi a:

1. Kedu ihe i na-achọ ‘inside the bag’?
2. Wetara m ego no ‘on top of the table’.
3. Umụaka a di egwu, ha luru ogu ‘in the morning’.
4. Achoro m akwukwo ahụ ‘for writing my project’.

Udi onodu di otu a ka a na-afukari n’aka ndi guru akwukwo. Nke a bu maka na o bu Bekee ka eji akuzi ihe n’uloakwukwo niile n’ala Igbo. Anizoba (1999) kwuru na ibata n’uloakwukwo anyi ugbo a, i ga-eche na o bu n’uloakwukwo ndi Bekee ka i batara...ihe niile buzi Bekee Bekee. Onodu di otu a bu n’ala Igbo ka o di kari. Onye jee n’ala ugwu Awusa na mba ndi ozo na Naijiria, o ga-ahu na ha na-asu asusu ha n’ebe niile ma n’oge niile.

Nsogbu asusu Igbo nwere kariri akari mana anyi ga-arutu ufodu aka na nchocha a. Nchocha a bu iji choputa otutu nsogbu asusu Igbo nwere site n’aka ndi odee, nchocha na umakwukwo. Akidi (2015) deputara ufodu nsogbu dika ihe na-adola asusu Igboazu. Ha gunyere ndi a:

1. Enweghi afọ ojuju n’ebe asusu Igbo di.
2. Otutu ndi Igbo na-eleda asusu ha anya.
3. Ufodu ndi Igbo na-eme ihere n’isu/ide/igu asusu Igbo.
4. Ndi no n’isi anaghi akwanite asusu Igbo.
5. Uko ndi nkuzi na-akuzi asusu Igbo.
6. Ndi nne na nna anaghi akuziri umu ha asusu Igbo.
7. Ejighi otu obi akwalite asusu Igbo

N’ime nsogbu ndi a niile Akidi (2015) deputara bu ihe ndi na-eche asusu Igbo aka mgba. Ejighi otu obi akwalite asusu Igbo bu

nke jọgburu onwe ya. O kwuru na ọtụtụ otu ndị ochie ma ndị ọhụrụ anwụọla pijị n'ihị ejighị otu obi. Ọ dị mma ka e tinye aka kwado ma kwalite otu ndị nke e hiwere ehiwe karia igba ha mgbugba ma ọ bụ ibido otu ọzọ n'ihị anyaukwu na obi ọjọọ. Ọ bụ eziokwu na ejighị otu obi akwalite asụsụ Igbo bụ nnukwu nsogbu chere asụsụ Igbo aka mgba.

Site na nchocha ụmụakwụkwọ mere, anyị ga-ahụ ọtụtụ nsogbu chere asụsụ Igbo aka mgba. Anyị ga-arụtụ aka n'otu n'ime ha. Nwata akwụkwọ nke mbụ deputara nsogbu ndị a:

1. Ụkọ ndị nkuzi na-akuzi Igbo.
2. Ụkọ akwụkwọ ọgụgụ n'Igbo.
3. Ndị nne na nna anaghị akuziri ụmụ ha asụsụ Igbo.
4. Enweghị akurū ngwa dị ka komputa.
5. Enweghị mmasi na nledanya n'ebe asụsụ Igbo di.
6. Ụlọakwụkwọ anaghị akwado isụ asụsụ Igbo.
7. Ejighị asụsụ Igbo arū ọrụ n'ọtụtụ ụlọ ọrụ.
8. Asụsụ Bekee dika asụsụ mba Naijiria.
9. Ndị ụka n'akwado asụsụ Bekee karia asụsụ Igbo.
10. Nsogbu ndekọ na ndesa.

Enweghị mmasi na nledaanya n'ebe asụsụ Igbo di bụ ihe igba anyammiri. Ilechukwu na Ezenagu (2016) siri na nchoputa e mere gosiri na onodu asụsụ Igbo no na ya ugbua buzi ihe nwute na anyammiri n'ihị agwa ndi nwe asụsụ a na-akpasọ ya. Nnukwu ihe kpatara nsogbu a asụsụ Igbo nwere bụ enweghị mmasi na nledaanya nye asụsụ Igbo. Anyị leruo anya nke oma, anyị ga-ahụ na enweghị mmasi na nledaanya ndi Igbo na-eleda asụsụ ha bụ nnkwu nsogbu nyere asụsụ Igbo.

Nwata akwukwo nke abuo deputara nsogbu ndi a dika nsogbu asusu Igbo nwere mana anyi ga-ahoro otu nnukwu nsogbu ma rutu ya aka. Lee nsogbu ndi a dika nwata akwukwo siri dee ha:

1. Otutu ndi Igbo enweghi mmasi n'asusu Igbo.
2. Enweghi ndi nkuzi Igbo a zuru nke oma.
3. Enweghi ngwa nkuzi zuru ezu.
4. Nsogbu ndeko na ndesa.
5. Enweghi ezigbo akwukwo ogugu n'Igbo.
6. Enweghi mmasi omumu asusu Igbo.
7. Enweghi otutu ndi nkuzi asusu Igbo.
8. Ndi nne na nna anaghi asuru umu ha asusu Igbo.
9. Ufodu ndi ntora na-eme ihere isu asusu Igbo.
10. Enyeghi asusu Igbo ezigbo nkwado.

Nke asato kwuru na ndi nne na nna anaghi a suru umu ha asusu Igbo. Ihe di otu jogburu onwe ya. Ndi Igbo siri na nne ewu na-ata agbala, nwa ya a na-ele ya anya n'onu. O bu otutu ndi nne na nna mere na umu ha anaghi asu asusu Igbo taa n'ih na ha hapuru isuru umu ha asusu Igbo ma suwara ha asusu Bekee. Otutu ndi nne na nna ndi gara akwukwo ma ndi na-agaghi akwukwo na-eleda asusu Igbo anya n'oge ugbu a. Emenanjo (1991) kowara na otutu ndi nne na nna anaghi enye aka n'ih na ha adighi asuru umu ha asusu Igbo. Onye lee anya ma to nt ya n'ala o ga-ahu ma nu asusu Bekee n'onu otutu nne na nna ogbaraohuru. Otutu ihe bu nke na-ebute udi onodu a. Nke mbu, otutu ndi nne na nna ogbaraohuru amaghi asu Igbo. Ufodu n'ime ha enweghi mmasi ikuziri umu ha asusu Igbo.

NCHIKỌTA NA MMECHI

Anyị lee anya nke ọma, anyị ga-amata na asụsụ Igbo nwere ọtụtụ nsogbu na-echere ya aka mgba. Dịka anyị hụgara site n'ihe ndị mere nchọcha na ụmụakwukwọ deputara, nsogbu asụsụ Igbo nwere kariiri akari. O bu site na nsogbu ndi a niile ka anyi chọputa nnukwu nsogbu atọ chere asụsụ Igbo aka mgba. Nke mbụ bu ejighi otu obi akwalite asụsụ Igbo. Akidi (2015:108) kwuru si na “nke a so n’otu nnukwu ihe nhjara maahu nye asụsụ Igbo”. Anyi mara ndi Igbo dika ndi mpako (Egonu, 2016) na ‘ndi kwe na ndi ekweghi’. O bu agwa di otu na-ebutere ejighi otu obi akwalite asụsụ Igbo. O buru na-ejighi otu obi akwalite asụsụ Igbo, i mara na mbọ niile a na-agba ga abụ ihe efu. Nnukwu nsogbu nke abuo bu enweghi mmasi na nledaanya n’ebe asụsụ Igbo di.

Akidi (2015:99) kwuru na nsogbu asụsụ Igbo nwere taa si ndi Igbo n’aka. Ya mere ndi Igbo n’onwe ha kwesiri iji aka ha kwado asụsụ ha nke ọma ma ghara idi na-agba asụsụ ha ukwu. Onye ga-agwa m etu asụsụ Igbo ga-esi gaa n’ihu ma o buru na ndi Igbo enweghi mmasi ebe asụsụ ha di? O bu enweghi mmasi na-ebute nledaanya n’ebe asụsụ Igbo di. Nnukwu nsogbu nke atọ asụsụ Igbo nwere bu n’ebe di nne na nna no. Otutu ndi nne na nna umuafọ Igbo ma ndi no n’ala Igbo ma ndi anoghi n’ala Igbo anaghi asuru umu ha asụsụ Igbo. Eguno (2016:2) siri na “asụsụ bu ihe okpu nne na nna na-ahapuru umu ha”. Asụsụ Igbo a ga-esi ahaa ga n’ihu ma ghara inwu ma o buru na ndi nne na nna anaghi asuru umu ha asụsụ Igbo?

Na mmechi, asụsụ Igbo bu onyinye Chineke nyere ndi Igbo niile kwesiri ka Igbo niile na-enye ya nkwardo puru iche, site n’imu, igu, ide na iji ya eme ihe niile mmadu ji asụsụ eme n’uwa (Akiki, 2015). N’otu aka ahụ, Pritchett (1978) siri na “asụsụ Igbo mara mma. O di mkpa ka anyi mee ka o nogide na ndu. Onye tufuru asụsụ ya efuola. Biko jisienu ike”. Onye nwee nti, ya nuru.O

si taa di mma ọ dībara gboo. Asụsụ Igbo maa mma ọ mara mụ na gi, ọ jọọ njo ọ joro mụ na gi.

ALO

Anyị chọputara na enweghi otu obi na anya ukwu so n'otu nnukwu nsogbu chere asụsụ Igbo aka mgba. Ọtụtụ ndị mmadụ n'ihị anya ukwu na enweghi otu obi, “ndị kwe na ndị ekweghi” si n'uzo di otu a na-aghasa atumatụ nke otu di iche iche nwere iji ziputa ma kwalite asụsụ Igbo n'ala anyị bu Naijiria. Mgbe ọ bula ndị Igbo malitere ihurita onwe ha n'anya, anyị kwenyere na ndu asụsụ Igbo ga-adị.

Enweghi mmasi na nledaanya ndi Igbo nye asụsụ Igbo bu ihe a ga-elebara anya. Ọ buru na ndi Igbo achoputa uru asụsụ Igbo bara dika olunne (L₁), ha ga-enwe mmasi ma kwusi nledaanya ha na-eleda asụsụ Igbo. Ozokwa, anyi na-ario ka obodo di iche iche na-eme omenala ha, site n'uzo di otu a o na-akpalite mmuo mmadu inwe mmasi n'ebe asụsụ Igbo di ma kwusi nledaanya a na-eleda ya.

N'ikpeazu ndi nne na nna so na ndi na-eme ka asụsụ Igbo nwee ihe mkpobi ukwu. Otutu mgbe o bu ha na-akwanye umu ha na-isu bekee nke bu n'otutu umuaka amaghi etu esi ede ma ya fodu osusu. Otutu ndi nne na nna amaghi na asusu bu ihe di okpu nke esi na ya akuzi otutu nkwenye na omenala anyi. Biko ka ndi nne na nna nyere aka n'ikwalite asusu Igbo site na ibido n'ulo wee kuziere umuaka asusu Igbo na uru asusu Igbo baara ha.

Edensibja

- Abraham, B.A. (1976). *Principles of Igbo*. Ibadan: Oxford University Press.
- Afigbo, A.E. (1981). *Ropes of Sand*. Ibadan: University Press.
- Akidi, F.C. (2012). 'Igbo Language and its Characteristics' in *Oja International Journal of Igbo, African and Asian Studies*. Awka: Unizik.
- Akidi, F.C. (2015). 'Ufodu Akamgba Chere Asụsụ Igbo' in *Posthumous Festschrift in Honour of late professor Romanus Obiora Ezeuko*. Onitsha: Djompol Int'l Co. Ltd.
- Anagbogu, P. N., B. M. Mbah & C. A. Eme 2001. *Introduction to linguistics*. Awka: J.F.C
- Anozie, C.C. (1999). *Lingwistiki Sayens: Asụsụ*. Nsukka: Fulladu Publishing Company.
- Anizoba, O.M. (1999). 'Agugu Ala Mwulite Igbo Onodu ndi uka'. A seminar for Igbo Teachers by Anambra State Ministry of Education.
- Crystal, D. (1971). *Linguistics*. Bucks: Hazel W & V.
- Demson, C.F. (2003). *Igbo Ogbaraohuru Maka Nkuzi na Omumu Asusu na Utoasusu Igbo*. Aba: E-Dems books.
- Egonu, N.G. (2016). 'Asusu Igbo na Mwulite Obodo' in *Odezuruigbo: An Int'l Journal of Igbo, African and Asian Studies*. Awka: Apple Books Press.
- Ejiofor, P.N. (1984). *Cultural Revival in Igboland*. Enugu: University publishing.
- Emenanjo, E. N. (1991). *Nchikota Asusu na Utoasusu Igbo Izugbe Maka Sekondiri*. Ibadan: University Press.
- Hormby, A. (1995). *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Ibadan: Oxford University Press.
- Ilechukwu, D.I. na Ezenagu, C. (2016). 'Ndi Ntorobja na Olile Anya Asusu Igbo' in *Interdisciplinary Journal of African & Asian Studies*. Awka: Amaka Dreams Ltd.

- Ofomata, C. (2007). *Ndezu Utoasusu Igbo nke ndi Junio Sekondiri*. Enugu: Format Publishers.
- Okafo, C.U. and Ewelukwa, U. (2008). *Nhazi Asusu Igbo: Maka Ule Sinio Sekondiri na Koleji*: Onitsha: A.C. Publishing Co. (Nig).
- Pritchett, F.M.W (1978). *Language Teaching Analysis*. Geneva: Longman Ltd.

Sunny Ifeanyi Odinye
Department of Igbo, African and Asian Studies
Nnamdi Azikiwe Universty, Awka